

О.С. КРАМАРЬОВ*

(Інститут зернових культур

Національної академії аграрних наук України, м. Дніпро, Україна)

Обґрунтування структури земельного податку в контексті ефективного використання земельних ресурсів

Сьогодні все більш очевидним стає той факт, що без розвитку фінансових важелів та нових методичних підходів до розрахунку земельних платежів неможливо забезпечити ефективне використання сільськогосподарських угідь. Назріла необхідність впровадження фінансових регуляторів, котрі б стимулювали виробничу діяльність поряд з максимальним збереженням відтворювальних властивостей земельних ресурсів та забезпечували фінансування заходів з охорони земель. Метою статті є обґрунтування підходу до розрахунку земельного податку, як основного джерела фінансування заходів з охорони земель. Досліджено проблеми формування плати за використання земель сільськогосподарського призначення. Виявлено, що податкові інструменти і важелі повинні враховувати фактори життя рослин. У зв'язку з цим доведено, що задля підвищення стимулюючої ролі земельного податку у відтворенні земель методика його розрахунку слід привести у відповідність до зміни балів бонітету орендованих земель. Оцінено вплив чотирьох складових родючості ґрунтів на поліпшення 1 балу бонітету. Наголошено на необхідності обов'язкового проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення при здачі їх в оренду та в кінці строку їх використання орендарем. Розкрито динаміку зміни цін на мінеральні добрива. Як свідчать результати проведеного аналізу, при фіксованому розмірі земельний податок перестає виконувати свою ключову функцію стимулювання ефективного використання земельних ресурсів. Отже, податок повинен бути залежним від сівозмін і затрат на елементи живлення, використаних рослиною для формування врожаю. Для акумулювання фінансових ресурсів на відтворення земельних ресурсів запропоновано створити Земельний інноваційний фонд.

Ключові слова: *землі сільськогосподарського призначення, земельний податок, орендна плата, родючість ґрунту, бонітування ґрунтів, мінеральні добрива, заходи з охорони земель.*

O.S. KRAMAROV

(Institute of Grain Crops

of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Dnipro, Ukraine)

Justification of the Land Tax Structure in the Context of Efficient Use of Land Resources

Today, it is becoming increasingly obvious that without the development of financial levers and new methodical approaches to the calculation of land payments it is impossible to ensure the effective use of agricultural land. Financial regulators need to be introduced, which will stimulate production activities, along with maximizing the preservation of reproductive properties of land resources, and will provide financing for land protection measures. The purpose of the article is to substantiate the approach to the calculation of land tax, as the main source of financing for land protection measures. The problems of formation of payment for the agricultural land use were investigated. It was revealed that tax instruments and levers should take into account the factors of plant life. In this regard, it was proved that in order to increase the stimulating role of land tax in the reproduction of land, the methodology for its calculation should be brought into line with the change in the bonitet index of leased land. The influence of four components of soil fertility on the improvement of 1 point of bonitet was evaluated. The necessity of compulsory agrochemical certification of agricultural land at the start and at the end of the term of their use by the tenant was noted. The dynamics of changes in prices for mineral fertilizers was disclosed. As the results of the analysis show, if the tax rate has fixed measure the land tax ceases to fulfill its key function of stimulating the efficient use of land resources. Therefore, the tax should be dependent on crop rotations and the costs of the elements used by the plant to form the crop. To accumulate financial resources for the reproduction of land resources proposed to create the Land Innovation Fund.

Keywords: *agricultural land, land tax, rent, soil fertility, soil classification, mineral fertilizers, land protection measures.*

* **Крамарьов Олександр Сергійович**, науковий співробітник лабораторії економічних і маркетингових досліджень Інституту зернових культур Національної академії аграрних наук України (м. Дніпро).

Постановка проблеми. Фіксовані й невеликі земельні податкові платежі, зокрема недостатньо обґрунтована орендна плата та земельний податок, все більш загострюють основне протиріччя землекористування: між максимізацією поточної виробничої здатності ґрунтів і збереженням їх родючості. Тому не випадково, що вже століттями й навіть тисячоліттями змінюються форми оренди, продовжується пошук різних підходів до оподаткування, прагнучи хоч певною мірою нейтралізувати або послабити це протиріччя.

На сучасному етапі розвитку земельних відносин все більш очевидним стає той факт, що без розвитку фінансових важелів та нових методичних підходів неможливе забезпечення ефективного використання сільськогосподарських угідь в ринкових умовах. Тому встановлення цивілізованих земельно-орендних відносин в Україні, враховуючи загальну тенденцію подорожчання природних ресурсів на фоні погіршення стану навколишнього середовища, зумовлює необхідність пошуку фінансових регуляторів, котрі б стимулювали виробничу діяльність поряд з максимальним збереженням відтворювальних властивостей земельних ресурсів та забезпечували фінансування заходів з охорони земель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різноманітних питань земельного оподаткування й ефективного землекористування присвячені праці С. Балюка [1] П. Боровика [11, 12], М. Дем'яненка [2], Д. Добряка, В. Зайця [4], М. Зось-Кіора, Г. Кірейцева, Л. Тулуша [11, 12], Б. Пасхавера [7], М. Федорова, І. Яцука [1] та інших. Облікові аспекти нарахування і сплати платежів за використання земель сільськогосподарського призначення розкриті в публікаціях В.М. Жука [3], В.М. Метелиці, В.С. Литвиненка [5], В.П. Синчака [10], О.Ф. Ярмолюк та інших.

Щорічно в Україні посилюється деградація сільськогосподарських земель. Це пов'язано з тим, що поза увагою бази оподаткування залишили елементи, які впливають на формування врожаю. Тому для визначення величини земельного податку й орендної плати неодмінно слід враховувати затрати елементів мінерального живлення рослин NPK, котрі використані агроценозами при формуванні врожаю. Необхідний компроміс між трьома сторонами (землевласниками, орендарями та державою) котрий дозволить зменшити протиріччя між наявністю землі та других видів ресурсів (фінансових, технологічних) з існуючими фінансовими інтересами орендарів та власників земельних паїв. Як наслідок, виникає проблема вартісного розрахунку розміру збитків від деградації сільськогосподарських земель, яка на сьогодні в Україні ще повністю не вирішена.

Отже, однією з вирішальних складових ефективного використання земельних ресурсів є методично коректне визначення податкового навантаження, що забезпечить встановлення обґрунтованих платежів, у першу чергу, земельного податку.

Метою статті є обґрунтування підходу до розрахунку земельного податку, як основного джерела фінансування заходів з охорони земель.

Виклад основних результатів. У структурі фінансово-економічного механізму відтворення земельних ресурсів вагомую роль відіграє система платного землекористування. Її слід адаптувати до регіональних умов господарювання задля підтримки інтересу до ефективного землекористування. Для того, щоб сільгоспвиробник був зацікавлений у збереженні й покращенні своїх земель, необхідно залишити йому диференційовану ренту II. У свою чергу, суспільство реалізує своє право на привласнення диференційованої ренти I, адже земля належить народу і є основним його багатством. Всі ж покращення зроблені на ній належать її реальним землекористувачам.

У такий спосіб, досягається соціально-економічна справедливість, оскільки обтяження податком результатів господарювання, а також праці й капіталу стимулює ріст ефективності виробництва, стримує інвестиційну активність виробників, провокує виробників недбало відноситись до сільськогосподарських земельних ресурсів.

Саме тому в світовій практиці оцінка фінансових втрат від виснаження ґрунтів через втрату поживних речовин є актуальною для багатьох країн [14, 15], не зважаючи на те, що сучасні податкові системи в основному зосереджені на стягуванні податку з таких джерел, як доходи населення, прибуток і додана вартість. Перебуваючи в пошуку постійних джерел формування бюджетів центрального та місцевих рівнів, а також фінансування природоохоронних заходів, слід звернути увагу на перенесення бази оподаткування на ресурсопотік, що призводить до забруднення й виснаження довкілля.

Безвідповідальне ставлення до господарювання на землі породжує прискорену деградацію ґрунтів. Гонитва за прибутками більшості агрофірм набуває ознак національної проблеми. Основний фактор деградації – це діяльність людини в сільському господарстві.

Для попередження таких негативних явищ потрібно вводити повсюдну агрохімічну паспортизацію земель. Доцільно заборонити використання земель без попереднього проходження агрохімічного обстеження земельної ділянки перед здачею її в оренду та повторно після завершення орендних відносин.

Ще в середині XIX сторіччя було встановлено, що до складу рослин входять 10 основних елементів: вуглець, кисень, водень, сірка, залізо, кальцій, магній, азот, калій і фосфор. Перші три в достатній кількості постачають атмосфера і вода. Вуглекислота забезпечує рослини вуглецем, а вода – киснем і воднем. Решту мінеральних елементів постачає ґрунт. Однак, він не може повною мірою забезпечити рослини азотом, фосфором і калієм, оскільки не містить їх у достатній кількості в рухомій формі, яка в найбільшій мірі стає доступною для рослин. Тому для підтримання родючості ґрунту необхідно

Фінанси та оподаткування

постійно вносити ці елементи мінерального живлення у вигляді добрив, причому в оптимальних дозах і в найбільш сприятливі для рослин строки, щоб своєчасно ліквідувати існуючий в них дефіцит.

Аналізуючи внесок азоту, фосфору і калію у формування приросту врожаю, можна відмітити лідируючу роль азоту. На його частку припадає 41–48 % приросту врожаю зернових, на частку фосфору – 29–30 %, і калію – 18–27 % [13]. Фосфор у ґрунтах знаходиться в обмеженій кількості (в доступній для рослин формі). Він добувається в світі лише в трьох родовищах, що фактично робить цей елемент стратегічним й особливо цінним. Тому ці елементи живлення мають бути першочерговими при

формуванні податкової бази та впливати на нормативну грошову оцінку.

Задля підвищення стимулюючої ролі земельного податку у відтворенні земель методика його розрахунку слід привести у відповідність до зміни балів бонітету орендованих земель. На основі використання діючої Методики проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення, нами розраховано вплив на поліпшення 1 балу бонітету чотирьох основних складових родючості ґрунтів, а також показано еквівалентне внесення гумусу і NPK на покращення 1 балу бонітету (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив на поліпшення 1 балу бонітету чотирьох складових родючості ґрунтів

Вплив покращення кожного елемента на підняття балу бонітету на 1 одиницю			
Гумус, %	N, мг/кг	P ₂ O ₅ , мг/кг	K ₂ O, мг/кг
0,1	4	25	20
Вплив одночасного підвищення 2 поживних речовин на поліпшення 1 балу бонітету			
		10	5
	2		5
	1	7	

Джерело: розраховано автором за даними [1].

Умовою зменшення податкового навантаження повинно бути покращення або стабілізація всіх показників родючості ґрунтів, приведених в агрохімічному паспорті земельної ділянки, і, відповідно, загальної агрохімічної оцінки у балах у порівнянні з оцінкою на час одержання цієї земельної ділянки у власне користування або на момент попереднього агрохімічного обстеження.

У цьому відношенні виділяють два підходи (концепції) визначення розміру податку: нарахування по відношенню до нормативної грошової оцінки або безпосередньо розрахунок за кожний бал бонітету.

Виходячи з цих положень, на нашу думку, загальною фіскальною сумою має бути собівартість втрат поживних речовин, котрі були задіяні у формуванні врожаю. Принципового значення набуває пошук такої розрахункової величини, яка б відповідала економічним реаліям конкретного етапу суспільного розвитку.

Зазначимо, що при розрахунках величини завжди залишається ризик завищити або занижити базовий показник, який використовується для визначення величини платежів за землею. У першому випадку втрати будуть спричиняти уповільнення економічного розвитку реальних власників землі, адже вони недоодержують частину прибутку, необхідну для розширеного відтворення. Проте згідно з сучасним законодавством, дані кошти йдуть на формування фондів з поліпшення земель й фінансування землеохоронних заходів. Що правда, досі не розроблений реальний механізм повернення цих коштів у вигляді інвестицій реальним землевласникам. У другому випадку місцеві бюджети втрачають частину надходжень, що врешті-решт затримують загальний економічний розвиток. Виходячи

з цього, наразі гостро постає питання розробки фінансових інструментів впливу на фінансове стимулювання родючості ґрунтів.

Узгодження податкових інструментів і важелів з факторами життя рослин (в основному з поживними речовинами, в меншій мірі з вологістю), щоб фінансово забезпечити відтворення ґрунтового покриву й економічно обґрунтувати земельний податок, фактично є стратегічною метою в оподаткуванні землекористування. Як наслідок, це спонукатиме сільськогосподарських товаровиробників використовувати родючий шар ґрунту більш ефективно. Для вирішення цього завдання потрібно знайти еквіваленти між використаними поживними речовинами й продуктованим рослиною врожаєм (табл. 2).

Наприклад, 1 центнер врожаю пшениці озимої виносить з ґрунту 2,6 кг азоту, 1,1 кг фосфору й 1,6 кг калію. Всі ці поживні речовини необхідно повернути до ґрунту шляхом внесення мінеральних або органічних добрив. Дані затрат виробництва сільгоспкультур зовсім не враховуються при нарахуванні норми прибутку. Тому дуже важливо, щоб ці затрати були узгодженими з прибавкою врожаю на державному рівні.

Виходячи з цих затратних показників, загальна сума оподаткування кожної земельної ділянки повинна бути еквівалентною середньоринковій вартості добрив, котрі потрібно внести для компенсації втрат мінеральних солей, витрачених для формування врожаю. Для формування фонду відновлення родючості ґрунтів, кожного року ця ціна має коригуватися, адже ціни на мінеральні добрива суттєво змінюються з кожним роком (табл. 3).

Ресурсна складова врожаю основних сільськогосподарських культур та ціна відновлення добривами в діючій речовині

Культура	Урожайність, ц/га	Загальний винос NPK зерном та листостебельною масою, кг/га			Приблизна ціна добрив в діючій речовині, яку потрібно внести для того щоб компенсувати загальний винос NPK врожаєм*, грн/га
		N	P ₂ O ₅	K ₂ O	
Пшениця яра	30	122,1	31,5	40,5	367,56
	35	142,45	36,75	47,25	428,82
	40	162,8	42	54	490,08
	45	183,15	47,25	60,75	551,34
	50	203,5	52,5	67,5	612,6
Пшениця озима	30	79,5	33,3	48	291,89
	35	92,75	38,85	56	340,54
	40	106	44,4	64	389,18
	45	119,25	49,95	72	437,83
	50	132,5	55,5	80	486,48
Кукурудза	35	128,1	30,45	70,35	374,94
	40	146,4	34,8	80,4	428,51
	45	164,7	39,15	90,45	482,07
	50	183	43,5	100,5	535,64
	55	201,3	47,85	110,55	589,2
	60	219,6	52,2	120,6	642,76
Ячмін'ярий	30	78	31,5	46,5	281,57
	35	91	36,75	54,25	328,49
	40	104	42	62	375,42
	45	117	47,25	69,75	422,35
	50	130	52,5	77,5	469,28
Овес	30	88,5	51	63	382,19
	35	103,25	59,5	73,5	445,88
	40	118	68	84	509,58
	45	132,75	76,5	94,5	573,28
	50	147,5	85	105	636,98
Соняшник	15	62,55	32,25	93,15	254,52
	20	83,4	43	124,2	339,36
	25	104,25	53,75	155,25	424,2
Ріпак	20	84	41	125	332,31
	25	105	51,25	156,25	415,39
	30	126	61,5	187,5	498,47
	35	147	71,75	218,75	581,54
	40	168	82	250	664,62

Джерело: за середньоринковими оптовими цінами на мінеральні добрива станом на 2017 рік [6].

При цьому внесені добрива не завжди використовуються рослинами з бажаною ефективністю. У господарствах часто відсутнє картування полів із точним хімічним складом ґрунту по квадратах, через що дані аналізів практично не відбивають дійсного стану ґрунтів. Мінеральні добрива часто вносять фактично наосліп і не рівномірно. У деяких місцях нагромаджується занадто багато того чи іншого хімічного елемента, і він стає шкідливим для рослин і людини.

В якості першочергових фінансових регуляторів потрібно розглядати удосконалення системи сплати за землю, розробку системи компенсаційних виплат за покращення агрохімічних показників, розроблення нової системи економічної оцінки земель.

Перехід на оподаткування безпосередньо ресурсопотоку дасть можливість перейти від фіксованих, а часто і недостатньо обґрунтованих платежів, до їх адвалорного визначення. Це стосується, перш за все, земельного податку, адже основною метою цього податку є фінансування заходів з охорони земель.

При фіксованій платі, земельний податок на землю перестає виконувати свою ключову функцію стимулювання ефективного використання земельних ресурсів. Отже, податок повинен ставати залежним від сівозмін і затрат на елементи живлення, використаною рослиною для формування врожаю. З розвитком точного землеробства, стає все більш очевидним й можливим реалізувати даний підхід.

Динаміка зміни вартості добрив, грн/т по рокам

Добрива	Ціна добрив по рокам, грн./т									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Аміачна селітра	2071	1919	2163	3107	3117	3010	4138	8688	6700	9000
Карбамід	2976	2650	2699	4046	4162	3812	4745	9133	8100	10200
КАС -32	2083	1855	1899	2832	2949	2913	3743	8240	6700	8300
Амофос	5966	4013	4485	6200	5997	5333	7347	15462	13100	15000
Нітроамофоска	3816	3256	3275	4557	4615	4226	5380	10520	9700	9200

Джерело: компанія «Marker Group» онлайн-сервіс моніторингу цін на ринку агроресурсів України [6].

Система створеного земельного оподаткування не має пільг за податком, котрі повинні спонукати до росту родючості ґрунту, бережному ставленню до нього зі сторони землекористувачів. На державному і на місцевому рівні, в практичній площині не відпрацьований механізм повернення коштів виробникам, котрі дбають та поліпшують родючість земельних ділянок на яких вони господарюють. Відповідно до Земельного кодексу України, компенсація коштів може бути, якщо дане поліпшення конкретної земельної ділянки входить до програми з покращення сільськогосподарських угідь. За останні роки подібних програм з покращення ґрунтів фактично не існувало на обласному рівні, не говорячи вже про місцевий. Коштів на дані заходи не виділяється, а тому і ніяких компенсацій не надається. На сьогоднішній день, якщо землевласник дбає за своїми землями, покращує родючість ґрунту, він все одно платить земельний податок у повному обсязі.

В Україні ще 25 червня 1991 року Верховна Рада прийняла Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» [9], який передбачав плату за погіршення природних ресурсів (зниження родючості ґрунтів). Цим законом, зокрема статтею 48, передбачено надання пільг підприємствам, які раціонально використовують природні ресурси. Але на превеликий жаль ці положення не реалізовані на практиці. Для виправлення ситуації необхідно на державному рівні проводити обов'язкове спостереження за станом земельного фонду.

Користуючись земельною ділянкою, орендар може проводити ті чи інші заходи з підвищення родючості ґрунтів. Доля цих поліпшень у законодавстві визначається по-різному, в залежності чи проводились вони зі згоди орендодавця, чи ні. Так, наприклад, п. 2 статті 23 Закону України «Про оренду земель» передбачено, що витрати на поліпшення стану земельної ділянки, проведені без згоди орендодавця, відшкодуванню не підлягають, якщо інше не передбачено договором [8]. Такий підхід не може бути правильним, оскільки не проведення заходів по підвищенню родючості ґрунтів призводить до їх виснаження й унеможливає вподальшому використовувати земельну ділянку за цільовим призначенням.

Висновки. З огляду на те, що проблема деградації ґрунтів набуває державної ваги, оподаткування земельних ділянок потребує переосмислення, а земельні відносини потребують реформування.

При проведенні земельної реформи мають діяти чіткі, однозначні правила нарахування земельного податку. А саме, головне, ця реформа має викликати довіру в аграріїв, а не розглядатись, як чергове підвищення податкового навантаження.

Як показують дослідження, вітчизняний земельний податок повинен формувати фонд фінансування землеохоронних заходів та забезпечувати відновлення родючості ґрунтів.

Для акумуляції фінансових ресурсів на відтворення земельних ресурсів пропонується створити Земельний інноваційний фонд. Кошти фонду слід використовувати лише для цілей відтворення, зокрема на: стимулювання інвестиційної діяльності, направленої на підвищення родючості земель; розвиток інфраструктури спеціалізованих інституцій, що забезпечують відтворення земель; організацію наукових досліджень стосовно проблем відтворення земель; удосконалення і стандартизацію методів дослідження продуктивності ґрунтів; удосконалення методів реабілітації техногенно забруднених земель; регламентації методів, технологій та технічних засобів організації біологічного землеробства; здійснення підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для сфери забезпечення родючості земель; проведення меліоративних, протиерозійних заходів задля відтворення родючості земель; будівництво та реконструкцію меліоративних споруд, інженерних меліоративних комунікацій; проведення заходів рекультивативної і попередження опустелення земель; проведення моніторингу відтворення родючості земель та формування відповідного інформаційного банку.

4 Список використаних джерел

1. Балюк С. А., Яцук І. П. Методика проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення. Київ, 2013. 105 с.
2. Дем'яненко М. Я. Земельний податок у механізмі земельних відносин. *Вісник аграрної науки*. 1994. № 10. С. 3-10.
3. Жук В. М., Бездушна Ю. С., Мельничук Б. В., Жук Н. Л., Остапчук С. М. Обліково-аудиторське забезпечення розвитку земельних відносин: Колективна монографія. К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2013. 238 с.
4. Заяць В. М. Роль платежів за землею у формуванні місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2006. № 10. С. 32-39.

5. Литвиненко В.С. Земельні відносини і трансакційні витрати сільськогосподарських підприємств: обліковий аспект. *Облік і фінанси АПК*. 2012. № 3. С. 20-23.
6. Онлайн сервіс моніторингу цін на ринку агроресурсів України / Компанія «Marker Group». URL: <http://map.markergroup.info> (дата звернення: 17.02.2018).
7. Пасхавер Б. Й. Рентные проблемы в СССР. Киев: Наукова думка, 1972. 192 с.
8. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV / Верховна Рада України – офіційний веб-портал. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-14> (дата звернення: 17.02.2018).
9. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII / Верховна Рада України – офіційний веб-портал. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 18.02.2018).
10. Синчак В. П. Формування спрощеної системи оподаткування в контексті державної підтримки малого бізнесу та стимулювання зайнятості населення. *Облік і фінанси*. 2012. № 4(58). С. 50-58.
11. Тулуш Л. Д., Боровик П. М., Мережко І. В. Напрями вдосконалення механізмів справляння земельних податкових платежів в аграрній сфері. *Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. Сер. Наука й економіка*. 2012. Т 1.25. С. 154-159.
12. Тулуш Л. Д., Боровик П. М. Вдосконалення підходів до визначення бази земельного оподаткування. *Облік і фінанси АПК*. 2007. № 8-10. С. 115-123.
13. Чумаченко І. Н., Прошкин В. А. Оценка энергетической эффективности минеральных удобрений. *Химия в сельском хозяйстве*. Москва, 1997. № 6. С. 11-16.
14. Hacisalihoglu S., Toksoy D., Kalca A. Economic valuation of soil erosion in semi-arid area in Turkey. *African journal of agricultural research*. 5(1):1-6 February 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/228425884_Economic_valuation_of_soil_erosion_in_a_semi_and_area_in_Turkey
15. Semalulu O., Kasenge V., Nakanwagi J., Wagoire W., Chemusto S., Tukahirwa J. Financial losses due to soil erosion in the Mt. Elgon hill sides, Uganda: a need for action. *Sky Journal of Soil Science and Environmental Management*. Vol. 3(3). pp. 29-35. March, 2014. URL: <http://www.skyjournals.org/SJSSEM>
16. Vasylieva N. K. Forecasting of prices in the field of crops-growing in Ukraine and regions. *Economic Annals-XXI*. 2013. Vol.11-12(2). pp. 26-29.
1. Baliuk, S. A., Yatsuk, I. P. (2013). Metodyka provedennia ahrokhimichnoi pasportyzatsii zemel silskohospodarskoho pryznachennia [Methodology of agrochemical certification of agricultural land]. Kyiv.
2. Demianenko, M. Ya. (1994). Zemelnyi podatok u mekhanizmi zemelnykh vidnosyn [The land tax in the mechanism of land relations]. *Visnyk ahrarynoi nauky*, (10), 3-10.
3. Zhuk, V. M., Bezdushna, Yu. S., Melnychuk, B. V., Zhuk, N. L., Ostapchuk, S. M. (2013). Oblikovo-audytorske zabezpechennia rozvytku zemelnykh vidnosyn [Accounting and auditing support for the development of land relations]. Kyiv: NNTs «Instytut ahrarynoi ekonomiky».
4. Zaiats, V. M. (2006). Rol platezhiv za zemliu u formuvanni mistsevykh biudzhetyv [Role of payments for land in the formation of local budgets]. *Finansy Ukrainy*, (10), 32-39.
5. Lytvynenko, V. S. (2012). Zemelni vidnosyny i transaktsiini vytraty silskohospodarskykh pidpriemstv: oblikovyi aspekt [Land relations and transaction costs of agricultural enterprises: accounting aspect]. *Oblik i finansy APK*, (3), 20-23.
6. Online service for monitoring prices in the agrarian market of Ukraine / Marker Group. Retrieved from <http://map.markergroup.info>
7. Paskhaver, B. Y. (1972). Rentnue problemu v SSSR [Rental problems in the USSR] Kyiv: Nukova dumka-Pres.
8. Verkhovna Rada Ukrainy. (1998). Pro orendu zemli: Zakon Ukrainy [About lease of land: The Law of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/161-14>
9. Verkhovna Rada Ukrainy. (1991). Pro okhoronu navkolyshnoho seredovyscha: Zakon Ukrainy [About the Protection of the Environment: The Law of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
10. Synchak, V. P. (2012). Formuvannia sproshchenoi systemy opodatkuвання v konteksti derzhavnoi pidtrymky maloho biznesu ta stymuliuвання zainiatosti naseleennia [Development of simplified tax system in the context of small business state support and stimulation of employment]. *Oblik i finansy*, (4(58)), 50-58.
11. Tulush, L. D., Borovyk, P. M., Merezko, I. V. (2012). Napriamy vdoskonalennia mekhanizmv spravliannia zemelnykh podatkovykh platezhiv v ahraryni sferi: u 1 t. [Areas of improvement of mechanisms for collecting land tax payments in the agrarian sector: u 1 vols]. *Naukovo-teoretychnyi zhurnal Khmelnytskoho ekonomichnoho universytetu Ser. Nauka i ekonomika*, (1(25)), 154-159.
12. Tulush, L. D., Borovyk, P. M. (2007). Vdoskonalennia pidkhodiv do vyznachennia bazy zemelnoho opodatkuвання [Improvement of approaches to the definition of the basis of land taxation]. *Oblik i finansy APK*, (8-10), 115-123.
13. Chumachenko, I. N., Proshkin, V. A. (1997). Ocenka jenergeticheskoy jeffektivnosti mineralnykh udobrenij [Estimation of energy efficiency of mineral fertilizers]. *Himiya v selskom hozjajstve*, (6), 11-16.
14. Hacisalihoglu, S., Toksoy, D., Kalca, A. (2010). Economic valuation of soil erosion in semi-arid area in Turkey. *Journal of Agricultural Research*, (5(1):001-006). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228425884_Economic_valuation_of_soil_erosion_in_a_semi_and_area_in_Turkey
15. Semalulu, O., Kasenge, V., Nakanwagi, J., Wagoire, W., Chemusto, S., Tukahirwa, J. (2014). Financial losses due to soil erosion in the Mt. Elgon hill sides, Uganda: a need for action. *Sky Journal of Soil Science and Environmental Management*, 3(3), 29-35. Retrieved from <http://www.skyjournals.org/SJSSEM>
16. Vasylieva, N. K. (2013). Forecasting of prices in the field of crops-growing in Ukraine and regions. *Economic Annals-XXI*, (11-12 (2)), 26-29.